

Повоєнне повсякденне життя в Україні

Для міського населення України війна створила цілий ряд побутових проблем і незручностей. Однією з основних була гостра нестача житла. Без даху над головою залишилися майже 10 млн. чоловік. Люди змушені були жити в жахливих умовах надзвичайного перенесення в кухнях, ванних кімнатах, підвалах, сараях і землянках, у приміських селах, на дачах, в установах і організаціях, де вони працювали. Близько однієї третьої (31,8%) міського населення мали житлову площу меншу 5 кв. м. На одну квартиру в середньому припадало 1,5 сім'ї.

Десятки тисяч людей у містах України роками стояли в черзі на отримання квартири, проте встановлена черга систематично порушувалася. Загалом із наданих населенню квартир лише близько 15–20% отримували громадяни в порядку черги, усі інші – поза чергою, переважно завдяки клопотанню впливових осіб. Як не дивно, але була й інша «сторона медалі»: окремі сім'ї з 2–3-х осіб займали цілі поверхи, великі квартири і будинки, які здавали в оренду наймачам.

Відкритою житлова проблема залишалася аж до кінця 50-х рр., тобто до того часу, коли в країні розпочалося масове житлове будівництво.

У досліджуваний період значно погіршилося, побутове обслуговування міського населення, майже вщент була зруйнована система комунального господарства. Через збитки, завдані міському водопроводу, населення на тривалий час було позбавлене якісної питної води. Люди змушені були добувати воду з випадкових, небезпечних у санітарному плані джерел: річок, струмків, закинутих колодязів; узимку нерідко пили талу снігову воду, улітку – дощову. Фактична норма водоспоживання населенням у порівняно з довоєнною знизилася у 2-3 і більше разів.

У 1948 р. в республіці був споруджений перший і найдовший на той час в СРСР і Європі газопровід Дашава – Київ. До кінця 1950 р. газом забезпечувалися вже 24 міста. Газифікація вносила великі зміни в побут народу, покращувала гігієну житла, сприяла економії в бюджеті кожної сім'ї.

У повоєнні роки відбудовувалися перукарні, лазні, пральні, різного роду майстерні та інші установи, які сприяли покращенню повсякденного життя міських жителів. Важливе значення мало відродження та подальший розвиток пасажирського транспорту, налагодження його роботи в обслуговуванні населення. У досліджуваний період трамваї курсували у 21 місті України, а тролейбуси – у 7.

Протягом усього досліджуваного періоду міські жителі переживали продовольчі труднощі. Ще під час війни вони були переведені на нормоване

постачання – отримували продукти за картками. Існували робочі картки 1-ї і 2-ї категорії, а також спеціальні картки для службовців, дітей та утриманців. Норми відпуску продуктів по карткам, а також ціни на ці продукти були строго фіксованими. Так, денна норма відпуску хліба за робочою картою 1-ї категорії складала 800 г., за картою 2-ї – 600 г. Норма хліба для службовців була 300–450 г., для утриманців (дорослих) та для дітей (до 12 років) – 200–300 г. Проте, навіть за картками існували постійні збої в постачанні населення.

По всій країні можна було почути скарги людей: «Що ми тепер будемо робити, в нас дуже низька зарплата»; «Як можна жити, якщо я заробляю 213 крб.?»; «Зарплата збільшилася на 100 крб., а я повинен за один хліб платити 300 крб., а в мене сім чоловік сім'ї».

27 вересня 1947 р. уряд і ЦК прийняли нову спільну постанову «Про економію і витрати хліба», яка передбачала значне скорочення контингенту населення, що перебувало на нормованому постачанні. Зокрема, з пайкового забезпечення були зняті працездатні утриманці та особи, які займалися сільським господарством. Усі ці заходи уряду і партії й підготували «голодну зиму» 1946–1947 рр.

Яскравим свідченням голоду 1946–1947 рр. в Україні є спеціальні повідомлення МДБ УРСР КП(б)У про скарги громадян областей України на тяжке продовольче становище, опухання та смертність від голоду. Нерідко в повідомленнях МДБ були свідчення про випадки людожерства, що прогресували в Україні. Про тяжке становище населення в містах свідчать і звіти інспекторів ЦК ВКП(б), які виїжджали з перевіркою до цілого ряду промислових підприємств.

Про те, що життя населення в повоєнні роки було складним, свідчить заробітна плата та ціни на продукти харчування, які не могли забезпечити повноцінного існування людині.

100 000 крб = 1 грн.

Крім їжі, населенню потрібно було купувати й одяг та інші речі, які теж були недешевими.

Фотоапарати і радіоприймачі до початку 50-х рр. були рідкістю. Після війни радіоприймачі виділяли виключно для секретарів обкомів, райкомів партії і комсомолу, спеціальним розпорядженням керівництва країни. Звичайні ж люди придбати приймач не могли, для цього потрібен був спеціальний дозвіл. Поширенню їх заважала цензура.

Через відсутність у населення холодильників у деяких магазинах почали продавати лід, і для більшості міських жителів такий товар був не зайвим.

Перший телевізор, який побачило радянське населення, мав двадцять ламп і екран розміром десять на тринадцять сантиметрів. Екран розміром десять на чотирнадцять сантиметрів мав телевізор «КВН-49» (КВН – це перші літери прізвищ його винахідників: Кенігсон, Варшавський, Ніколаєвський), що з'явився в 1949 р. Згодом почали використовувати лінзи, наповнені дистильованою водою, які збільшували зображення на екрані в два рази. Потім з'явився телевізор «Т-2» з екраном тринадцять на вісімнадцять сантиметрів, програвачем і радіопрогравачем. Проте, дозволити собі придбати телевізор могла лише дуже незначна частина міського населення. У досліджуваній період перегляд телепередач був цілою подією. Біля «блакитних екранів» збиралися не тільки їх власники, а також сусіди, близькі й далекі родичі, сусіди цих родичів і родичі сусідів.

Технічний прогрес того часу зачепив і автомобільну промисловість. Поступово трофейні «Опелі» і «БМВ» почала змінювати «Победа». У листопаді 1948 р. відбувся її перший пробіг. Продаж автомобілів «Победа» і «Москвич» почав рекламуватися в газетах, проте придбати їх середньостатистичному міському жителю було практично нереально, оскільки коштували вони відповідно шістнадцять і дев'ять тисяч карбованців.

У зруйнованій післявоєнній країні, де більшість населення голодувала, а головною валютою залишалися спирт і гас у грудні 1947 р. одночасно з відміною введеної в роки війни карткової системи, була проведена грошова реформа. Основне її завдання полягало в стабілізації фінансової системи. Післявоєнні інфляційні процеси та розширення зони натурального обміну свідчили про прогресуюче знецінення карбованця і ставили під загрозу зриву відновлення економіки. До того ж, за роки війни в обігу збільшилася кількість грошових знаків, які виявилися фальшивими.

Щоб уникнути непорозумінь під час безкарткової торгівлі, владні органи, не зраджуючи практиці планового передбачення результатів, розподілили норми продажу товарів в одні руки. Так, одна людина могла придбати 2 кг печеного хліба, 1 кг вермішелі, 1 кг м'яса і м'ясопродуктів, 0,5кг ковбаси, 6м тканини, 1котушку ниток, 2пари шкарпеток, по 1парі взуття шкіряного, гумового чи текстильного, 1 кусок господарського мила, 2 коробки сірників і 2 л гасу.

16 грудня почалася безкарткова торгівля продовольчими і промисловими товарами. З цього ж дня визначилася група товарів, які користувалися підвищеним попитом. У містах України до них належали жири, цукор, крупи, м'ясні та рибні продукти, господарче мило, тютюнові вироби, сіль і сірники. Характерним для першого дня безкарткової торгівлі було те, що в магазинах збиралася велика кількість людей, більшість із яких приходила через допитливість і цікавість – подивитися, як проходить торгівля, які є товари.

Всупереч масовому очікуванню ціни на значну частину товарів, у тому числі на одяг, взуття трикотажні вироби значно зросли порівняно з пайковими. Ціни на продовольчі товари були в цілому вищими, ніж довоєнні, і, за

винятком необхідного мінімуму, недоступними для більшості населення (їх купували для «особливого випадку»). До того ж, після відміни карткової системи виявилася велика різниця в цінах, особливо на овочі в державних магазинах і магазинах кооперативних організацій.

Зовсім іншу емоційну реакцію викликали повоєнні зниження цін. Вони до цього часу залишилися в пам'яті старшого покоління як турбота влади про народ. Перше зниження відбулося в 1948 р. і до 1954 р. проводилося щорічно. Як правило, про зниження цін населенню повідомлялося задовго до його проведення. У магазинах з'являлися яскраві оголошення і плакати, що запрошували покупців на розпродаж. На підприємствах влаштовувалися мітинги, на яких трудящі дякували партії, уряду й особисто Сталіну за турботу про країну і її жителів. Реально ціни знижувалися всього на кілька відсотків, але пропагандистські наслідки цього заходу досягали куди більших розмірів.

Таким чином, можна зробити висновок, що повсякденне життя міського населення в повоєнні роки було надзвичайно складним. У країні спостерігався дефіцит продуктів харчування та промислових товарів. Особливо загострилася продовольча проблема під час голоду 1946–1947 рр. Незадовільним було матеріальне становище населення і, як наслідок, – його купівельна спроможність. Заробітної плати більшості міських жителів не вистачало навіть для того, щоб вдосталь поїсти, не кажучи вже про придбання одягу, взуття чи товарів культурного та побутового призначення.